

Л. М. Ягунова
(Донецьк)

ВПЛИВ ЛАТИНИ НА СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКУ МОВУ

У статті досліджено префіксальні іменники в контексті історичного словотвору німецької мови. Мета пропонованої розвідки – виявити особливості впливу латини на середньовірхньонімецьку мову на прикладі префіксальних іменників, дібраних із середньовірхньонімецьких автентичних рукописів, які репрезентують різні типи й жанри текстів, часові відрізки й діалектні ареали. Увагу зосереджено передусім на дослідженні латинсько-середньовірхньонімецьких паралелей і на встановленні відповідностей між латинськими афіксами (префіксами) та їхніми свн. еквівалентами.

Ключові слова: середньовірхньонімецька мова, латина, історичний словотвір, префікс, іменник, рукопис, діалектний ареал, кореляція.

В статье исследуются префиксальные существительные в контексте исторического словообразования немецкого языка. Цель исследования – выявить особенности влияния латыни на средневерхненемецкий язык на примере префиксальных существительных, зафиксированных в средневерхненемецких аутентичных рукописях, представляющих разные типы и жанры текстов, временные отрезки и диалектные ареалы. Внимание сосредоточено, прежде всего, на исследовании латинско-средневерхненемецких параллелей и установлении соответствий между лат. аффиксами и их свн. эквивалентами.

Ключевые слова: средневерхненемецкий язык, латынь, историческое словообразование, префикс, имя существительное, рукопись, диалектный ареал, корреляция.

This paper deals with prefixal nouns viewed in terms of the historical word-building in German. The purpose of the paper is to reveal the peculiarities of Latin influence on Middle High German on the example of prefixal nouns in Middle High German manuscripts representing different types and genres of texts, time periods and dialect areas. Special emphasis is laid on the study of Latin-Middle High German parallels and finding correspondences between Latin affixes and their Middle High German equivalents.

Key words: Middle High German, Latin, historical word-building, prefix, noun, manuscript, dialectal area, correlation.

1. Вступні зауваги. Від початку 90-х років ХХ століття вивчення середньовісньонімецького (далі – свн.) словотвору на нових методологічних засадах є пріоритетним завданням медієвістів Німеччини (результатом їхньої багаторічної праці стала колективна монографія [3]), які знайшли своїх послідовників і в Україні [2]. Новим підґрунтям постає – в обох вищезгаданих студіях – корпус автентичних свн. рукописів [3, с. 19 і наст.], структурований хронологічно (за внутрішніми часовими відрізками), який репрезентує різні діалектні ареали свн. періоду [2, с. 61 і наст.]. Дослідження свн. словотвору, що ґрунтуються на мовно-історичній корпусній лінгвістиці, наближають до вирішення глобальної мети: відтворити словотвір свн. мови як динамічну систему, що розвивалася в часі, на тлі існування численних діалектів.

З іншого боку, слід зважати на те, що в досліджуваній період лише окремі пам'ятки є автохтонними німецькими текстами [8, с. 1309]. Здебільшого – це підрядкові переклади з латини (“*Interlinearversionen*”) [4, с. 11], датовані передусім (і це підтверджує пропонована розвідка) ранньосвн. часом. У цих випадках можна спостерігати в рукописах вкраплення латинських висловів і, паралельно, їхні підрядкові переклади, а також окремі лат. слова, інтегровані в текст, написаний на певному свн. діалекті. Так виникають латинсько-свн. паралелі, на існування яких звертали увагу дериватологи, що вивчали ранньоновісньонімецький (далі – рнвн.) словотвір [пор. 10, с. 46 і наст.], а ще раніше – Г. Шварц [7, с. 16 та ін.] – дослідник префіксальної системи давньовісньонімецької мови на прикладі пам'ятки під назвою *Abrogans*, яка є саме підрядковим перекладом з латини, тож вплив латини в цьому випадку був беззаперечним.

Вплив латини на середньовісньонімецьку мову взагалі й на систему словотвору цього періоду, зокрема, був досить суттєвим, проте це питання на сьогодні залишилося поза увагою медієвістів. Тож основним завданням пропонованої розвідки є дослідити цей вплив на свн. мову на прикладі іменників із префіксами *ā-*, *ab(e)-*, *after-*, *misse-*, *un-*, *ge-*, засвідченими у різноманітному корпусі свн. текстів, який нараховує 79 рукописів, датованих 1050-1350 рр.

2. Іменники з *â-*. Профікс *â-* втрачає свою продуктивність вже на початку свн. періоду – саме тоді, коли в рукописах були найбільш поширеними (особливо у пам'ятках релігійного спрямування) вкраплення латинських слів і, навіть, цілих висловів. Так, *âbulge* «гнів» зафіксовано у пам'ятці *Wiener Notker* в одному випадку, натомість його лат. відповідник *ira* – 5 разів, пор.:

(1) *Exurge domine in ira tua / Stant uf trohtin mit zorne*. [WNot, 009vb,08; 009vb,10] «Повстань, Господи, у гніві Твоєму».

Іменник *âbulge* у вищеназваному тексті не є безпосереднім перекладом лат. *ira*, останнє перекладено Ноткером як *zorn* «гнів», але семантичний зв'язок між свн. *âbulge* та лат. *ira* є очевидним.

В одному контексті (також у WNot) уживаються свн. *âwërf* та лат. *abjectio* «покидьок»:

(2) *Ego autem sum uermis et non homo obprobrium hominum et abiectio plebis*. [WNot, 035ra,19-21] «Але я – черв, а не людина, ганьба людська і покидьок черні».

І трохи згодом:

(3) *Ih pin uuorten iteuuiz menniſken. unde auuerf def liutel*. [WNot, 035rb,03-05] «Я став людською ганьбою, людським покидьком».

Префіксальний іменник *âkust* «підступність» корелює у WNot із лат. іменником у множині *insidii* «засідки», пор.:

(4) *Sedet in insidiis* [WNot, 015rb,10-12] «Сидить у засідках (по-тайки)».

У WNot міститься лат. відповідник (*reliquiae*) іменника *âleibe*, пор.:

(5) *in reliquiis tuis praeparabis uultum eorum*. [WNot, 034rb,15-16] ≈ *in dinen aleiben gehalten du iro antluzze*. [WNot, 034rb,19-21] «У тому, що залишиш по собі, збережеш Його лик».

У цьому ж рукописі лат. *oblivio* «забуття» ужито разом із свн. суфіксальним іменником *âgëzzel*.

Можливі лат. відповідники інших іменників з *â-* можна знайти у словнику І. Х. Дворецького: *impotentia* [ЛРС, с. 500] – *âmaht* «безсилля», *âgnōmen* [ЛРС, с. 50-51], *cōgnōmen* [ЛРС, с. 200] – *âname* «прізвисько». Там само наведено лат. *indifferentia* [ЛРС, с. 514] і грецьке – *apathia* [ЛРС, с. 81] як можливі кореляти *âteil* «байдужість».

Аналіз похідних іменників із префіксом *â-*, дібраних із корпусу свн. рукописів, уможлиблює висновок, що більшість із них мають латинські еквіваленти. Щодо інших лексем, то не виключено, що вони є калькою з латини, а тому зберігаються реляції на словотвірному рівні: *â-* відповідає лат. префіксам *â-* (*ad-*), *in-*, *co-*.

3. Іменники з *ab-*. Найчастотнішим префіксальним іменником з *ab-*, засвідченим у корпусі свн. рукописів, є *abgot* ›фальшивий, поганський, бог‹. Первісно у латині немає еквівалента для *abgot*; ›моральна‹ оцінка богів, за визначенням Ш. Мозера [5, с. 22], – це справа християнства. Ш. Мозер зазначає, що слово *idolum* ›зображення ідола‹ уперше зустрічається лише в церковній латині. У свн. рукописах (у латині також) іноді уживалася лексема *got* (*deus*) як еквівалент *abgot*. Відповідне значення зреалізовано, наприклад, у таких текстах:

(6) *Quoniam quis deus praeter dominum aut quis deus praeter deum nostrum.* [WN_{Not}, 027vb,18-19] ›Тому що хто, крім Бога, є богом? Або хто є богом, крім Бога нашого?‹.

(7) *Uuanda er ist got. uuer ist got ane in odar uuer ist got. ane unseren got. die gote dero heidinen. daz sint abgote. unde tiufele.* [WN_{Not}, 027vb,18-24] ›Чому Він Бог? Хто є богом, крім Нього, чи хто є богом, крім нашого Бога? Боги поган? Вони – поганські боги та дияволи‹.

У лат. тексті *deus* протиставлено *deum nostrum*, тобто просто *deus* – це не Бог християн; у свн. мові – *abgote* є *gote dero heidi*. Додавання префікса *ab-* із значенням ›фальшивий, неправильний‹ (›*falsch*‹) до базової лексеми могло спричинити єдино можливу інтерпретацію усього слова для недостатньо освічених читачів [5, с. 22].

У представника середньовічної містики Йоганнеса Таулера також трапляється в деяких місцях його проповідей підрядковий переклад, проте, на відміну від *abgot*, іменник *abgründe* має лат. відповідник – *abissus*, пор.:

(8) *Abissuos abissuom invocat dat afgruonde dat in leyt dat afgruonde.* [Taul, 020v,12-14] ›Бездня волає до безодні‹.

Латинські еквіваленти свн. *abewęc* та *abewitze* у корпусі не знайдені, втім М. Лексер [MHW I, с. 14] тлумачить *abewęc* ›обв'язаний шлях‹ через лат. *avia*.

4. Іменники з *after-*. Словотвірні міжмовні паралелі за участю *after-* у дослідницькому корпусі не виявлено, але для підвищення об'єктивності дослідження зону пошуку було розширено за рахунок значень та перекладів латинською мовою в лексикографічних джерелах. Так, згідно словника М. Лексера, *after-* корелює з лат. *pro-* (пор.: *aftererbe* = *proheres* ›наступний спадкоємець‹) [MHW I, с. 25] та *per-* (пор.: *aftergloube* = *perfidia* ›хибна віра; марновірство‹) [MHW I, с. 26], однак ці лексеми в корпусі свн. рукописів не вживані.

5. Іменники з *misse-*. Латинсько-середньовісньонімецькі паралелі за участю префіксальних іменників із *misse-* у дослідницькому корпусі трапляються, хоча вони є скоріш за все винятком, ніж правилом. Так, наприклад, у WNot тричі зафіксований лат. відповідник (*delictum*) свн. *missetât*, пор.:

(9) *Delicta quis intelegit*. [WNot, 031rb,13].

І там само:

(10) *Uuer uueiz auer die **missitati***. [WNot, 031rb,16-17] ›Хто знається на гріхах?‹.

Інших паралелей з латиною у дослідницькому корпусі не зафіксовано. Однак, за Ш. Мозером [5, с. 25], лат. відповідниками німецького префікса *misse-* можуть виступати *ab-*, *in-*, *de-*, *dis-* (напр: *discordia* ›*missehëllunge*‹). Г. Шварц [7, с. 543] додає ще лат. префікс *trans-*, Г. Ріхтер [6, с. 329] – *re-*.

6. Іменники з *un-*. Аналіз рукописів дозволив виявити відповідність між свн. префіксом *un-* та лат. *in-*, а отже, лат.-свн. паралелі *infëlicitas* – *unsael(e)de* ›нещастя‹ (11), *innocentia* – *unschuld(e)* ›непорочність‹ (12), *iniquitās* – *unrëht* ›несправедливість‹ (13), пор.:

(11) *Contricio et **infelicitas** in uiis eorum / Gnusti unde **unsaldi** ist in iro uuegen*. [WNot, 019va,02-03; 019va,06-07] ›Скрегит і нещастя на їхньому шляху‹.

(12) *Iudica me secundum iusticiam meam et secundum **innocentiam** meam super me. Danne irteile mir nah minemo rehte. unde nah minen **unsculdon***. [WNot, 010ra,11-16] ›Тоді суди мене за правдою моєю та за непорочністю моєю‹.

(13) *qui autem diligit **iniquitatem** odit animam suam. / der auer **unreht** minnot. der hazet fina fela*. [WNot, 017rb,12-14; 017rb,16-17]

»Хто, навпаки, шанує несправедливість, той ненавидить свою душу«.

Латинським відповідником *unrēht* у WNot [WNot, 010vb,06] є також префіксальний іменник *injūstītia* [WNot, 010vb,03.01].

Щодо кореляції між *un-* та лат. префіксами у рнвн. текстах Ш. Мозер [5, с. 28] також зазначає, що у 90 % випадків ідеться про паралель *in-* – *un-*.

У межах того самого контексту лат. префіксальні іменникові утворення та їхні свн. кореляти трапляються взагалі не часто, натомість такі приклади зафіксовані в межах цілого корпусу рукописів, пор.:

(14) *Wande geahtet hat der unfriunt sele mine* [Wind, 198r,10] »Тому що неприятель переслідував душу мою«.

(15) *Vsque quo exaltibitur inimicus meus super me. / Uuio lango here\$ot uber mih min fiant* [WNot, 018va,05-10] »Як довго пануватиме неприятель мій наді мною?«

У наведених висловлюваннях співвідносними є, за формою та за змістом, лат. *inimīcus* і *unfriunt*, однак ці лексеми наведені в різних рукописах (що належать до одного діалектного ареалу – баварського). У підрядковому ж перекладі з латини у WNot ужито кореневий іменник *viant* »ворог, неприятель« (див. (15)).

У коментарі абата Віллірама до *Соломонової Пісні над піснями* [Will], написаному на східнофранкському діалекті, також містяться лат. префіксальні іменники *īnfidēlitās* та *incrēdulitās*, які відповідають свн. *ungeloube* »невірство«. Першу лексему автор не переклав, а навів у змішаному лат.-свн. тексті. Звертає на себе увагу, що у відповідному фрагменті міститься свн. антонім лат. *īnfidēlitās* – *geloube*, тоді як іменник із заперечним *un-* відсутній:

(16) *Nu ist dīv scārfe unte daz ungeuūtere dero infidelitatif uv're: uvānte sol iusticie nū skīnet. so ist kūman dīu hēitere def hēiligen gelōuben ūber ālle dīe vuērlt.* [Will, 10v,29-34] »І ось минулися жорстокість і шквал зневіри: тому що сяє правосуддя. Так, прояснилося небо святої віри над усім світом«.

Інший іменник – *īncrēdulitās* – також ужитий у змішаному тексті, в якому превалує латина. На певній відстані від лат. дери- вата, як і в попередньому прикладі, зафіксований свн. »позитив- ний« відповідник *geloube*, пор.:

(17) *do ih uu...f in tenebris incredulitatīf.* [Will, 13v,11-12] ›оскільки я перебував у мороці зневіри‹.

(18) *Nu ih ...bo ze sīnemo gelōuben bīn kuman.* [Will, 13v,22-24] ›Однак я прийшов до віри в Нього‹.

Дослідницький корпус містить ще цілу низку лат. висловлювань, що залишилися не перекладеними авторами рукописів. Проте в різних пам'ятках виявлено їхні кореляти, пор.:

(19) *do āllerēreft uernām ih incomprehensibilitatem diuinitatīf eiuf.* [Will, 29r,22-24] ›Тому передусім збагнув я безмірність його досконалості‹.

(20) *Ich bīn scūldig in ālles leides unmezze* [BaGB, 144,22; 144,28-29] ›Я винний у всій безмірності страждань‹.

Латинському *incomprehensibilitās* (див. (19)) відповідає свн. *unmēz* ›безмірність‹ (див. (20)).

У різних текстах трапляються ще деякі лат. назви, які мають префіксальні кореляти, проте лат. іменники є суфіксальними утвореннями, пор.: *dēceptio* [Will, 36r,07] – *unwārheit* [BaGB, 146,12] ›неправда‹, *vitium* [Will, 03v,26; 20v,24; 11r,08] – *unkust* ›підступність‹.

Під час аналізу дослідницького корпусу виявлено лише паралель між *un-* та лат. *in-*. Абсолютну перевагу *in-* над усіма іншими префіксами, коли йдеться про тлумачення функцій свн. *un-*, можна спостерігати також у тритомному словнику свн. мови М. Лексера [MHW], який у певних випадках замість перекладу німецькою мовою послуговується відповідною лат. лексею або поєднує обидві можливості. У такий спосіб, виникають свн.-лат паралелі: *ungehōrsam(e)* – *in-oboedientia* ›непослух‹, *ungunst* – *īnfavorābilitas* ›недоброзичливість‹, *unmiltecheit* – *im-pietās* ›немилосердя‹, *unruowe* – *in-quiēs*, *in-quietās* ›неспокій‹, *ungancheit* – *inīquitās*, *prāvitās* ›надмірність, розбещеність‹, *ungelīcheit* – *inīquitās* ›труднощі‹, *unkiusche* – *incestus* ›розпуста‹, *unkiuschheit* – *fornicātio*, *impudentia*, *impudīcītia*, *incestus* ›розпуста‹, *ungestüemecheit* – *tumultus* ›буревій‹, *unkunder* – *mōnstrum* ›чудовисько‹, *ungewiter* – *tempestās*, *procella* ›негода, буревій‹, *unkrūt* – *zīzānia* ›бур'ян‹, *untruowe* – *perfidia*, *fraus* ›невідданість‹, *ungezunft* – *discordiāe*, *sēditio* ›розбрат‹.

Вище наведено вибірковий список свн. іменників із префіксом *un-* та їхніх лат. корелятів, що містяться у вищеназваному слов-

нику. Оскільки в ньому не враховані надрядкові знаки, лат. лексеми наведено за орфографією, зафіксованою у [ЛРС]. У списку зазначено лише лат. деривати, не наведені у дослідницькому корпусі або подані як еквівалент іншого іменника: напр., *inīquitās* перекладено автором WNot як *unrēht* (приклад (13)). Серед 22 лат. лексем, зазначених у списку, половина містить у своєму складі *in-* (*īn-*, *im-*). При цьому у 5 випадках ідеться, очевидно, про префіксацію як останній дериваційний крок, про яку сигналізує в латинського іменника дефіс. Середньовісній німецькому суфіксу *-heit* відповідає найчастіше лат. *-tās*, а також *-tia*, *-us*, *-tio*.

В одному випадку до складу лат. утворення, представленого у списку вище, входить префікс *dis-* (*discordiāe*). Інші лат. префікси тут не встановлені. Ш. Мозер [5, с. 28], окреслюючи залежність від латини рвнв. іменникових лексем, вважає, що лат. префіксальні іменники на *dis-*, *de-* та *ab-*, практично, зникають у цей період. Однак подібний висновок може бути релевантним уже для свн. періоду.

Вищенаведений список підтверджує думку про те, що свн. *un-* найчастіше відповідає лат. *in-*: у випадках, коли можна припустити префіксацію як останній дериваційний крок щодо утворення з *un-*, префіксація також релевантна для відповідної лат. лексеми.

7. Іменники з *ge-*. Тут взято до уваги не лише відіменникові деривати, а й будь-які іменники, що мають у своєму складі префікс *ge-*. Паралельне використання вихідних лат. лексем та їхніх свн. перекладів за участю іменників із *ge-* зафіксоване, як і в інших випадках, передусім у WNot. Це дає можливість порівняти переклади з лат. оригіналом. Так, у вищеназваному рукописі виявлено такі мовні паралелі за участю аналізованих іменників: *tabernāculum* – *gezēlt* »намет«, *volucris* – *gevügel(e)* »птахи«, *vestīmentum* – *gewæte* »шати« тощо. У більшості випадків ідеться про дослівний переклад, пор.:

(21) *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. / Uuer herro buet in dinemo gezelte.* [WNot, 020rb,09-114] »Хто, Господи, мешкає у наметі Твоїм« [пор.: Біблія, с. 614].

Латинське *vestīmentum* корелює із свн. *gewæte*, пор.:

(22) *diuiserunt sibi uestimenta mea / miniu geuuate teilton si ze stuchen under in.* [WNot, 036rb,22-23; 036va,06-07] ›Шати мої поділили між собою [по шматочках]‹.

Середньовісньонімецька лексема *gevügel(e)* відповідає лат. *volucris* (хоча у [ЛРС, с. 1091], наприклад, останній іменник перекладено узагальнювальною назвою – ›істота, що має крила‹), пор.:

(23) *Volucres caeli et pisces maris qui per ambulant semitas maris. / Gefugeli unde mereuisca. die alle mereuega durh stricheNt.* [WNot, 012ra,15-18] ›Птахи [небесні] та риби морські, які борознять [усі] шляхи морські‹.

Іноді Ноткер використовував описовий переклад, в інших випадках він робив заміщення. Одну й ту саму лат. лексему він перекладав по-різному, спираючись на багатозначність слова з оригіналу. Так, в одному місці рукопису Ноткер передав лат. *generatio* за допомогою свн. *gesleht(e)* (24), в іншому – *künne* ›рід‹ (25), у третьому – *geburt* ›народження‹ (26):

(24) *Quoniam deus in generatione iusta est / Uuanda got in rehtemo geflahi ist.* [WNot, 019vb,21-22; 019vb,24-020ra,01] ›Тому що Бог – у праведному роді‹.

(25) *a generatione in generationem / fone chunne ze chunne* [WNot, 015ra,11-12; 015ra,15] ›із роду в рід‹.

(26) *Haec est generacio querentium dominum / Daz ist diu geburt dero got fuochenten.* [WNot, 039rb,07-08; 039rb,10-11] ›Це є народженням тих, хто шукає Бога‹.

Час від часу Ноткер робив переклад із використанням стилістичних фігур. Так, для підрядкового перекладу лат. *manus* ›рука‹ [пор.: ЛРС, с. 618] автор WNot послуговувався у різних місцях рукопису свн. іменником *gewalt*, пор.:

(27) *Exurge domine deus exaltetur manus tua / stant uf skeine dinen geuualt.* [WNot, 015vb,03-04; 015vb,07-08] ›Повстань, Господи Боже. Возвелич десницю Твою. / Повстань. Покажи силу Твою‹.

У наведеному прикладі йдеться, фактично, про десницю Божу, що править, тобто Ноткер використав тут переклад не дослівний, а такий, що передає суть лат. лексеми.

Аналогічний випадок зафіксований в іншому фрагменті, в якому лат. лексема *dextera* ›десниця‹ перекладена як *genâde*. При

цьому останнім іменником автор передавав найчастіше інше лат. слово – *misericordia*, пор.:

(28) *et dextera tua suscepit me. / unde din gnada imphieng mih.* [WNot, 028ra,24-028rb,01; 028rb,03-04] ›і десниця Твоя підтримала / І милість Твоя підтримала мене‹.

(29) *ego autem speraui in misericordia tua. / ih getrueta in dina gnada.* [WNot, 018vb,11-18] ›[A] я покладав надію на милість Твою‹.

У WNot виявлено також інші лат.-свн. паралелі за участю іменників із *ge-*, напр.: *oratio* [WNot, 005vb,18] – *gebēt* [005vb,20] ›молитва‹, *jūdicium* [056rb,09] – *geriht(e)* [056rb,11] ›правосуддя‹, *cōgitātio* [008ra,07] – *gedanc* [008ra,10], *disciplīna* [028rb,05] – *getwinc* [028rb,08] ›повчання‹, *vēritās* [017va,12] – *gewarheit* [017va,17] ›правда‹, *praecipio* [009vb,16-17] – *gebot* [009vb,19-20] ›заповіт‹, *ēloguium* – *gekæse* [031vb,07; 031vb,11] ›промова, вислів‹, *meditacio* – *gedanc* [031vb,08; 031vb,11-12] ›думка‹, *dēsiderātio* – *gelust* [014vb,07; 014vb,10] ›бажання‹, *voluntās* – *gedinge* [021ra,09; 021ra,11-12] ›заповіт‹, *factum* – *getæne* [019rb,03-04; 019rb,05-06] ›діяння‹ тощо.

Якщо у WNot найчастіше переклад подано разом із лат. оригіналом, у рукописі *Sankt Trudperter Hohelied* [TrHL] переважають випадки, коли лат. лексеми вживані окремо від свн. корелятивів, хоча останні також містяться у пам'ятці. При цьому йдеться про змішаний текст. Очевидно, автор послуговувався у певних випадках лат. словами для того, аби якнайкраще донести зміст лат. оригіналу до певної аудиторії. Однак у вищезгаданому рукописі, написаному на алеманському діалекті, зафіксовано лише паралелі за участю іменників із *ge-*, що не є відіменниковими дериватами, пор.: *mēmōria* – *gehuht* [TrHL, 001r,18] ›пам'ять‹, *dēlectātio* – *gelust(e)* [001r,14] ›похіть‹, *cōnsuētūdo* – *gewon(e)* [001r,16] ›звичка‹.

Укрупнення латини можна спостерігати також в інших рукописах, зокрема, у проповідях *Sankt Pauler Predigten*, написаних на баварському діалекті: *oboedientia* – *gehōrsam* [PrPa, 158,19-159,01]. У цьому рукописі можна знайти також інші ›паралельні‹ місця за участю іменників із *ge-*, наприклад, *cantātio* – *gesanc*. При цьому йдеться про коментувальний переклад:

(30) *Cantate domino daz ist billich daz wir daz edel chint enpfahen mit lobe vnd mit **gelange**.* [PrPa, 052,04-06] ›Хвала Господу! Нам належить зустріти чудове дитя хвалебним співом‹.

У певних випадках кореляція виникає не на рівні окремих слів (або не лише на рівні окремих слів), а (й) на рівні сталих словосполучень. Такими є, наприклад, *in nōmine Domini* та *in dem namen gotes* ›в ім'я Бога‹, пор.:

(31) *in nomine Domini in dem namen des almehtigen gotes.* [Hoff, 38r,23-24] ›в ім'я Бога / в ім'я всемогутнього Бога‹.

У Will 9 разів наведено лат. *scriptura* ›Писання‹ та 6 разів – його свн. відповідник *geschrift*. Безпосередній переклад певних місць відсутній, проте в рукописі можна зустріти змішаний лат.-свн. текст, в якому лат. словосполученню *sacra scriptura* ›Святе Писання‹ відповідає свн. *geschrift*:

(32) *unte in iffenent die tōigene déro sacre scripture* [Will, 19v,13-15] ›і ім відкриється таїнство Святого Писання‹.

(33) *unte iffenent imo die tōigene déro gelscrifte.* [Will, 42v,28-30] ›і відкриється йому таїнство [Святого] Писання‹.

Очевидно, не було необхідності під час перекладу *Пісні над піснями* з латини німецькою мовою (*Williram. Hohe-Lied-Kommentar*) доповнювати *geschrift* відповідним означенням, оскільки середньовічний читач (або слухач) розумів, що в цьому випадку йдеться лише про Святе Писання. Однак приклади *geschrift* у поєднанні із прикметником *heilic* у Will усе ж трапляються, пор.:

(34) *daz sint die lûteron unte die scōne sinne. déro heiligon gelscrifte.* [Will, 20v,09-11] ›Це – чисті й чудові подуми Святого Писання‹.

Латинсько-середньовірнонімецькі паралелі зафіксовані також у пізньосвн. рукописах. Так, Гайнріх фон Фрайберг – автор східносередньонімецького куртуазно-лицарського епосу *Tristan* [HTri] тлумачить лат. *eclipsis* як *gebrēch(e)* ›затемнення‹; лат. *iudicium*, що у WNot перекладено як *geriht(e)*, корелює – в іншому рукописі [Taul] – із *gerēhtecheit* ›правосуддя‹.

Украплення підрядкових перекладів властиве також баварсько-східноалеманському рукопису *Hoffmannsche Predigtsammlung* [Hoff], в якому виявлено лат.-свн. паралель *vīso – gesiune* ›обличчя‹:

(35) *dannen reit er fridelichen. unt deumuteclichen. zuo der stat div da heizet visio pacis. ein gilune des fridel. da er die marter erliten hat.*

div unſ ſcol bringen / ad visionem caeleſtis pacis. zuo dem gefune def himeliſchen fridel. [Hoff, 48r,05-08] ›Він [Господь] їде у мирі і смиренності до міста, що зветься ›обличчя миру‹, бо Він зазнав страждань, які повинні привести нас перед лице Божественного миру‹.

На зв'язок між гот. *ga-* та лат. *co-*, *con-* звернув увагу В. Вільманнс [9, с. 241]. О. С. Кубрякова [1, с. 61] пише, що лат. *con-* перекладали, зокрема, й за допомогою двн. *gi-*. Між тим аналіз лат.-свн. паралелей у дослідницькому корпусі свідчить про те, що кореляція можлива винятково на лексичному рівні і не дає підстав стверджувати, що вона має місце на рівні словотворчих афіксів.

Процеси зникнення і появи слів, їхніх складових і т. ін. у попередні періоди розвитку німецької мови є різноманітними, а опис цих процесів, здебільшого закономірних, є ще далеко не вичерпаним. Тож залишається простір для подальших досліджень у цій царині.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кубрякова Е. С. Именное словообразование в германских языках / Елена Самойловна Кубрякова // Сравнительная грамматика германских языков : в 5 т. – М., 1963. – Т. 3 : Морфология. С. 39–131.
2. Ягупова Л. М. Мовно-географічна варіативність системи середньовіснихнімецьких префіксальних іменників / Л. М. Ягупова. – Донецьк : ДонУ, 2007. – 605 с. (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження ; 4).
3. Klein Th. *Mittelhochdeutsche Grammatik* / Th. Klein, H.-J. Solms, K.-P. Wegera. – Tübingen : Niemeyer, 2009. – Teil III. Wortbildung. – 684 S.
4. Lutz B. *Mittelalterliche Literatur* / Bernd Lutz // *Deutsche Literaturgeschichte : von den Anfängen bis zur Gegenwart.* – [3., überarb. Aufl.]. – Stuttgart : J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1989. – S. 1–50.
5. Moser S. *Substantivische Affixbildung im Frühneuhochdeutschen. Morphologie und Semantik der Präfixe außer ge- und Suffixe -el, -(l/n)er, -(e)rich, -(e/i)ss(e/in), -icht, -in, -lein, -ling:* Inaug.-Diss. / Stephan Moser. – Würzburg, 1993. – 195 S.
6. Richter G. Zur Bedeutungsgeschichte der althochdeutschen *missa*-Bildungen. Mit 3 Tabellen im Anhang (8 Blätter) / Gerlinde Richter //

- Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. – 1963. – Bd. 85, H. 2/3. – S. 313–334.
7. Schwarz H. Präfixbildungen im deutschen Abrogans. Analyse und Semantik / Hans Schwarz. – Göppingen : Kümmerle, 1986. – 608 S.
 8. Wegera K.-P. Grundlagenprobleme einer mittelhochdeutschen Grammatik / Klaus-Peter Wegera // Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung : in 2 Teilbänden. – [2., vollständig neu bearb. u. erw. Aufl.]. – Berlin ; New York, 2000. – Tbd. 2. – S. 1304–1320.
 9. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch / Wilhelm Wilmanns. – Zweite Abteilung : Wortbildung. – [2. Aufl., unveränd. Neudruck]. – Berlin u. Leipzig : Walter de Gruyter & Co, 1930. – 671 S.
 10. Wort- und Begriffsbildung in frühneuhochdeutscher Wissensliteratur : substantivische Affixbildung / [Brendel B., Frisch R., Moser S., Wolf N. R.]. – Wiesbaden : Reichert, 1997. – 707 S. – (Wissensliteratur im Mittelalter 26).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту : Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно перекладена / [пер. І. Огієнка]. – К. : Українське Біблейне товариство. – 2002. – 1375 с.
12. ЛРС : Дворецкий И. X. Латинско-русский словарь / И. X. Дворецкий. – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – М. : Рус. яз., 1976. – 1096 с.
13. MHW I : Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch : in 3 Bänden. / Matthias Lexer. – Nachdruck der Ausgabe Leipzig 1872-1878. – Stuttgart : S. Hirzel, 1992. – Bd. 1. – 2262 S.

РУКОПИСИ ТА ПРИЙНЯТІ СКОРОЧЕННЯ

14. BaGB – Bamberger Glaube und Beichte, Himmel und Hölle. – Рукопис першої половини XII ст.
15. Hoff – Hoffmannsche Predigtsammlung. – Рукопис кінця XII ст.
16. HTri – Heinrich von Freiberg. Tristan. – Рукопис 1343 р.
17. PrPa – Rappoltsteiner Parzival. – Рукопис початку XIII ст.
18. Taul – Tauler. Predigten. – Рукопис 1346 р.
19. TrHL – Sankt Trudperter Hohelied. – Рукопис першої чверті XIII ст.
20. Will – Williram. Hohe-Lied-Kommentar. – Рукопис кінця XI ст.
21. Wind – Windberger Psalter. – Рукопис останньої чверті XII ст.
22. WNot – Wiener Notker. – Рукопис близько 1100 р.